

шифр «Громадянське суспільство»

Наукова робота

Громадянське суспільство в Україні в умовах європейської інтеграції

2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти дослідження розвитку громадянського суспільства	4
РОЗДІЛ 2. Стан та основні тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні	12
РОЗДІЛ 3. Шляхи розвитку громадського суспільства в Україні	22
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	28
ЛІТЕРАТУРА	29
ДОДАТКИ	33

ВСТУП

Актуальність дослідження. Прагнення України вступити до Європейського союзу на пряму пов'язано із побудовою відкритого демократичного суспільства, готовністю взяти на себе обов'язки членства й відповідати економічним, політичним та іншим критеріям членства схваленими на червневому саміті у 1993 році Європейською Радою. Розбудова демократичної, правової, соціальної держави є ключовим пріоритетом, а реалізація стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір, утвердження загальноєвропейських цінностей та стандартів потребує формування інституційного середовища для становлення дієздатних громад в Україні. Варто нагадати, що громадою є певна спільнота громадян України, яка об'єднана спільним проживанням на певній території та спільними інтересами і взаємодіє з метою задоволення спільних потреб. Формування в Україні самостійних та дієздатних соціальних спільнот, члени яких мали б можливість ефективно захищати власні права та інтереси шляхом участі у вирішенні питань місцевого значення, має здійснюватись з урахуванням визначених функцій громад, які перебувають у тісному взаємозв'язку і становлять у сукупності систему функцій [1]. У 2018 р. Генеральний Секретар додатково рекомендував Раді Європи та її країнам-членам співпрацювати з країнами-членами ЄС з питань ефективної реалізації політики в рамках освіти для демократичного громадянства [2]. Тож, розбудова демократичної, правової, соціальної держави актуалізують тематику дослідження громадянського суспільства та шляхів його розвитку в Україні.

Огляд основних досліджень і публікацій. Тематика розвитку та формування громадянського суспільства набула доволі широкого висвітлення у наукових джерелах. Вагомими є праці представників класичного розуміння сутності громадянського суспільства: Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Л. Монтеск'є та ін. А також, праці сучасних вчених, в яких досліджуються

філософські засади громадянського суспільства: І.Надольного, В.Князева, В.Скуратівського, Р.Войтович. Правові засади функціонування громадських об'єднань розвивають українські вчені: В.Авер'янов, В.Кравченко, В.Погорілко, В.Ребкало, Ю.Шемшученко та багатьох інших. Тематика відкритості влади знайшла відображення в роботах Е.Афоніна, О.Бабінової, І.Василенко, Н.Гудими, І.Ібрагімової, М.Канавець, В.Малиновського, В.Мельниченко, Є.Ромат та ін. Варто зазначити, що існує вже сформована нормативна база, фахові розробки з тематики громадянського суспільства, але ще залишається велика кількість недосліджених аспектів розвитку громадянського суспільства, що актуалізує тематику дослідження. Варто зазначити, що існує вже сформована нормативна база, фахові розробки з тематики громадянського суспільства та громадського контролю, але ще залишається велика кількість недосліджених питань.

Метою дослідження є розробка теоретичних та практичних пропозицій щодо розвитку громадянського суспільства в Україні в умовах євроінтеграційних прагнень.

Завдання наукової роботи: дослідження теоретичних аспектів сутності громадянського суспільства, стану та основних тенденцій його розвитку, ознайомлення та узагальнення світового досвіду в проведенні реформ щодо розвитку громадянського суспільства, визначення головних проблем, які наявні в Україні, розробка пропозиції щодо розвитку громадянського суспільства в Україні.

Методи дослідження, використані в процесі виконання наукової роботи, – це аналітичний та порівняльний методи, методи обробки статистичної інформації (групування), методи аналізу та синтезу.

Наукова новизна та практична значущість полягає в: удосконаленні періодизації етапів розвитку громадянського суспільства в незалежній Україні; запропоновано алгоритм розробки стратегії розвитку громадянського суспільства, який включає 8 блоків, послідовних етапів; розробці рекомендації щодо розвитку громадянського суспільства в Україні.

Апробація результатів наукових досліджень. Результати проведених наукових досліджень було опубліковано в електронному фаховому науковому виданні Державне управління: удосконалення та розвиток. - Випуск № 2, 2019 р. (стаття «Теоретичні аспекти дослідження розвитку громадянського суспільства»), а також у Матеріалах I Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів «Теорія та практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі» (30 листопада 2018 р., Київ), тези доповіді: «Сутність та особливості реалізації громадського контролю в умовах європейської інтеграції», 2018. - С. 324-326 (Теорія та практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю здобувачів вищої освіти та молодих вчених (Київ, 30 листоп. 2018 р.) : / за заг. ред. В. С. Куйбіди, О. М. Петроє, І. О. Дегтярьової. – Київ : НАДУ, 2018. – 402 с.). Результати наукової роботи Шелудько В.Я. викликали зацікавленість та інтерес у громадської організації Центр суспільного розвитку «Інтер-акція» та були впроваджені у її роботу (Довідка №8/4-19 від 24.01.2019 р.).

Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження розвитку громадянського суспільства

Громадянське суспільство потрібно розуміти як аналітичну, а не конкретну категорію. Воно не є сферою, до якої можна доторкнутись або яку можна побачити....
Джеффри Александер

Концепції громадянського суспільства своїм корінням сягають в античність (Платон, Арістотель), коли поняття суспільства, громади і держави практично повністю збігалися [3]. Сучасне наукове трактування громадянського суспільства бере початок від концепції західних філософів Т.Гоббса, Дж.Локка, Ш.Монтеск'є, Ж.Ж.Руссо та ін., згідно з якою держава відповідно до "суспільного договору" набуває легітимності від громадянського суспільства та гарантує своїм громадянам індивідуальні права і свободи [4, с.121]. Проблеми громадянського суспільства одержали осмислення в працях Ш.Монтеск'є, І.Канта, Н.Макіавеллі, Г.Гегеля, К.Маркса, Ф.Енгельса. Важливе значення для формування державної політики щодо розвитку громадянського суспільства має визначення сутнісних характеристик досліджуваного поняття. Саме тому доцільно узагальнити визначення, які запропоновані такими зарубіжними та українськими вченими, як: Дж.Александер, М.Уольце, Ю.Габермас, Дж. Коен, Е.Арато, А.Ф.Колодій, Ю.П.Сурмін, Е.В.Мамонова (Додаток А). Вивчення наукових джерел щодо сутності та ідей громадянського суспільства дозволяє визначити **громадянське суспільство** як постійно функціонуючу організацію (інститут) людей об'єднаних спільними ціннісними орієнтирами, навколо самостійно обраних моральних та політичних цілей, яке гарантує силою правових механізмів (Основного закону та інших НПА) кожній людині вільний вибір свого економічного буття, утверджує пріоритет прав людини, виключає монополію однієї ідеології, одного світогляду, гарантує свободу совісті.

Поняття "громадянське суспільство" у науковій літературі доволі часто ототожнюється з поняттям "третій сектор" (сукупність недержавних та

неекономічних громадських структур). ООН встановлює чіткі критерії віднесення певної структури до організацій "третього сектору": наявність організованої структури; приватний характер; автономність; добровільність. Структуру громадянського суспільства можна класифікувати за різноманітними критеріями: за суб'єктами та об'єктами діяльності, сферою діяльності, видом і спрямованістю діяльності, цільовим спрямуванням організації тощо [9, с. 477].

Громадянське суспільство Західної цивілізації складалося в кількох соціально-культурних моделях, спільними ознаками яких були: усунення феодального підданства й станових і корпоративних привілеїв, відстоювання громадянських свобод, забезпечення принципу соціальної рівноваги через розмежування приватного інтересу і політичної влади, самоврядування та активність добровільних неурядових організацій, гарантування верховенства права, стале поширення свободи й автономії людини [10].

Основні функції громадянського суспільства наведені у Таблиці 1.

Таблиця 1

Функції громадського суспільства

Назва функції	Її характеристика
Інтегральна	Об'єднання, консолідація громадян, суспільства, держави
Інструментальна	Інструмент досягнення індивідуальних, колективних і державних цілей, висування ініціатив з удосконалювання громадського життя
Дистрибутивна	Розподіл винагород, покарань і ролей між людьми в спільноті
Регулятивна	Регуляція поведження людей і спільнот
Управлінська	Керування людьми, соціальними спільнотами і процесами
Комунікативна	Досягнення взаєморозуміння між людьми й спільнотами, створення комунікацій
Нормативна	Формування, підтримка і розвиток цінностей, забезпечення ціннісних орієнтацій
Ціннісна	Встановлення, підтримка і розвиток цінностей, забезпечення цінних орієнтирів
Контролююча	Здійснення соціального контролю за діями людей, громад,

	інститутів
Функція протистояння	Протистояння і контроль за діяльністю індивіда, спільноти і держави
Функція критичного відображення	Відображення та критика дій індивідів, спільнот і держави

Джерело [10]

Основними функціями громадянського суспільства є: інтегральна, інструментальна, дистрибутивна, регулятивна, управлінська, комунікативна, нормативна, ціннісна, контролююча, функція протистояння, функція критичного відображення. На думку вчених, громадянське суспільство відіграє винятково важливу роль у суспільному розвитку. Воно є потужним джерелом відновлення й гуманізації суспільства і держави. Одна з основних відмінностей держави від громадянського суспільства полягає в її здатності приймати закони та інші нормативно-правові акти, можливості застосовувати заходи державного примусу на підставах, передбачених законом (Таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика основних ознак громадянського суспільства та держави

Громадянське суспільство	Держава
<ul style="list-style-type: none"> - громадянська соціалізація індивідів, які розвиваються як особистості, як громадяни, що усвідомлюють свої потреби, інтереси, сприймають норми і цінності; - носієм ГС є, насамперед, особистість, що знаходить соціальну й цивільну активність. “ права людини, що виступають основою ГС та визначають поле її можливостей; “ самоуправлінська діяльність громадян, певною мірою незалежна від держави; демократична правова держава, що виражає і захищає права; реалізація волі людей громадськими засобами, обмеження незаконних зазіхань на їх волевиявлення з боку чиновницького апарату держави. 	<ul style="list-style-type: none"> Публічно-політична (державна) влада Суверенітет. Всеосяжність. Територія. Населення Апарат примусу Апарат управління. Видання нормативно-правових актів. Оподаткування.

*Складено автором за джерелом [7]

Органи державної влади підтримують та стимулюють діяльність організацій громадського суспільства шляхом: *непрямої фінансової підтримки* (звільнення від сплати податку на прибуток; надання пільг по деяким податкам та на певні види операцій; податкових пільг та знижок для донорів; звільнення або пільга з податку на доходи бенефіціарів (отримувачів) допомоги від ОГС; преференцій при здійсненні ОГС оренди державного та комунального майна) та *наданню прямої фінансової підтримки* (фінансова підтримка ОГС, спрямована на забезпечення діяльності, у тому числі утримання, доступна, як правило, лише для окремих видів ОГС, наприклад, для громадських об'єднань ветеранів, інвалідів, фізкультурно-спортивних товариств, національних творчих спілок). Фінансова підтримка ОГС, спрямована на виконання (реалізацію) програм (проектів, заходів), що розподіляється на конкурсних засадах.

Особливості держави конкретного історичного періоду визначаються станом та рівнем розвитку суспільства. Для того щоб мати уявлення про державу необхідно знати: її тип, форму, політичний режим (Таблиця 3), а також форму державного устрою (що є адміністративно-територіальною організацією держави та системою взаємовідносин центральних і регіональних органів влади). За формою державного устрою всі держави поділяються на такі основні групи: проста, або унітарна; складна – федерація, конфедерація.

Таблиця 3.

Основні характеристики держави за типом, формою та політичним режимом

Тип держави		Форма держави	Політичний режим
<i>за рівнем захисту прав і свобод людини</i>		монархія	демократичний
правові	неправові	<i>республіка</i>	антидемократичний
<i>за способом набуття влади</i>			авторитарний
легітимні	нелегітимні		тоталітарний

*Складено автором

Для громадянського суспільства характерною є лише демократична, а не диктаторська форма правління [11]. Демократичний режим сприяє розвитку

місцевого самоврядування, вдосконаленню форм прямої і представницької демократії, створенню умов для активної діяльності політичних партій, що виражають різні думки. Отже, при демократичному режимі громадянське суспільство більш тісно взаємодіє з державою. Громадянське суспільство базується на ринковій економіці, політичному плюралізмі, зв'язку з демократичною державою, що об'єднує всіх людей, які проживають на її території. Українськими вченими доведено, що витoki національних громадянських традицій беруть своє начало в історії та традиціях Київської Русі (народне віче, вибір князя, укладання договору з ним, існування місцевого самоврядування тощо) („Руська правда”, „Слово про закон і благодать”, „Ізборник” Святослава Ярославовича, „Повчання дітям” Володимира Мономаха “Повість минулих літ”, „Слово о полку Ігоревім” тощо), які попри століття бездержавного існування народу, зберігались в його історії як своєрідна політико-культурна традиція, що постійно відроджувалась, як тільки народ переборював чергове колоніальне ярмо й розпочинав вибудовувати власну державність [12]. Цю традицію підсилили процеси української реформації (XV ст.), історична місія українських братств у гуманістичному просвітництві, демократично-громадянська традиція козацько-гетьманської доби, ідеї громадянськості в українській суспільній думці XIX століття. Значний розвиток отримують громадянські традиції в Україні періоду революції та відновлення державності (М.Грушевський, В.Винниченко). Підкреслює й розглядає громадянську місію українських політиків, вчених, художньої інтелігенції другої половини XX століття – М.Міхновського, В.Липинського, Д.Донцова, громадянськість українців періоду „радянської демократії”, відстоювання демократичних традицій шістдесятниками та дисидентами.

Навіть в умовах тоталітарного режиму можуть виникати паростки громадянського суспільства. В Західній Україні ще до 1939 року діяли національні товариства «Народна торгівля», «Сільський господар», «Просвіта» та інші. Розвивався жіночий рух. На території Східної України громадські рухи та організації створювались під суворим контролем правлячої комуністичної

партії. Після приєднання Західної України до СРСР зникла приватна власність, було зруйновано культурні та економічні зв'язки, характерні для громадянського суспільства [13, с. 110].

Відродження громадянського суспільства розпочалось в часи перебудови та лібералізації політичного режиму. Соціально-перетворююча роль громадянського суспільства виявляється у: створенні умов для формування суспільно активного індивіда, розширення сфери його самостійності та саморозвитку, умов, в яких його індивідуальне існування стає домінуючою орієнтацією; селекції та відборі найбільш життєздатних зразків поведінки індивіда шляхом вільної конкуренції програм діяльності й відповідних їм стилів життя; продукуванні санкціонованих державою норм і цінностей, підтримці різноманітності життєвих практик.

Вивчення наукових джерел щодо сутності та ідей громадянського суспільства дозволяє визначити **громадянське суспільство** як постійно функціонуючу організацію (інститут) людей об'єднаних спільними ціннісними орієнтирами, навколо самостійно обраних моральних та політичних цілей, яке гарантує силою правових механізмів (Основного закону та інших НПА) кожній людині вільний вибір свого економічного буття, утверджує пріоритет прав людини, виключає монополію однієї ідеології, одного світогляду, гарантує свободу совісті. Громадянське суспільство є потужним джерелом відновлення й гуманізації суспільства й держави, для якого не характерна диктаторська форма правління, а лише демократичний режим, при якому громадянське суспільство тісно взаємодіє з державою.

РОЗДІЛ 2. Стан та основні тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні

Здобуття незалежності Українською державою активізувало процеси розвитку громадянського суспільства в Україні, а також формування його політичної, правової, економічної основи – власності, в усій багатоманітності її форм. Розвиток ГС в Україні відбувається на основі інституційно-правового та організаційного забезпечення діяльності його суб'єктів.

Можна виокремити етапи розвитку організаційно-правового забезпечення:

Перший (початковий) - проголошення незалежності України та активізація громадських рухів, прийняття Закону України «Про об'єднання громадян».

Другий етап - прийняття Конституції України, законів України «Про благодійництво та благодійні організації», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про органи самоорганізації населення» та ін. (Додаток Б). Прийняття Конституції України та закріплення у ній гарантії прав та свобод людини і громадянина незалежно від походження, майнового стану, статі, раси, мови, релігії, політичних та інших переконань. Стаття 1 Конституції визначає: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю". А також: "Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави". Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Ніхто не може бути примушений чинити те, що не передбачено законом. Гарантується право громадян на безпосереднє звернення до суду в разі порушення їх конституційних прав і свобод. Діяльність державних органів обмежується Конституцією та законами України, що відповідає принципам правової держави і залишає простір для громадської ініціативи і самодіяльності.

Третій етап – набуття чинності Указу Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та

реалізації державної політики», а також прийняття постанови КМУ «Про порядок залучення представників громадських організацій до спостереження за зміною цін і тарифів на товари і послуги, що реалізуються населенню, і рівнів заробітної плати працівників галузей економіки», «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

Четвертий етап активізація євроінтеграційних прагнень та прийняття Закону України «Про громадські об'єднання» та втрата чинності Закону України «Про об'єднання громадян».

П'ятий етап – підписання Угоди про асоціацію, активізація волонтерських, молодіжних рухів, прийняття стратегічного документу – Указу Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» та затвердження стратегії на 2016-2020 рр. [14].

Отже, дослідження правових засад формування громадянського суспільства в Україні, історичного контексту, дозволило доповнити періодизацію розвитку громадянського суспільства в Україні, новим п'ятим етапом, що розпочався у 2016 році (підґрунтя формувались у 2013 р.), що дозволяє краще зрозуміти логіку суспільного розвитку.

Економічне підґрунтя. Як було зазначено вище, громадянське суспільство базується на ринковій економіці. Ринкова економіка передбачає наявність різноманітних форм власності: приватної, яка включає індивідуально-трудова, партнерську, та корпоративну форми, суспільної, до якої відносяться як державні, так і колективні форми (власність громадських організацій, релігійних і культурних організацій тощо), а також змішаної форми власності (державно-приватної, державно-кооперативної, спільної із залученням іноземного капіталу тощо). Потужним чинником розвитку громадянського суспільства є приватна власність, яка передбачає виключне право на володіння, користування і розпорядження об'єктом власності, стимулює у власника підприємницьку ініціативу, інтерес до збільшення особистого, а отже, й суспільного багатства, надає йому економічну свободу вибору, певний статус у суспільстві, самоповагу [15]. Важливим для України наприкінці ХХ ст. було

закріплення у законодавчому порядку основ становлення та розвитку багатуокладної економіки. Так, Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, визначила основу становлення багатуокладної економіки, визнаючи рівність перед законом усіх суб'єктів права власності. Варто зазначити, що до суб'єктів права власності відносяться фізичні та юридичні особи, український народ, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права [11]. Конституція України, закріпила, за державою функції забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки (стаття 13) [16]. Постановою ВРУ "Про Концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду" з метою створення багатуокладної економічної системи була розпочата реалізація політики роздержавлення та приватизації державної власності [17]. В результаті реформ в Україні суттєво змінилась структура форм власності, що існувала на початку 90-х років ХХ століття. Загалом протягом 1992 - 2017 рр. кількість приватизованих об'єктів малої приватизації (груп А та Ж) становила 114519. Кількість приватизованих об'єктів незавершеного будівництва (група Д) у 1994 – 2017 роках (накопичувальним підсумком) становила 5223. Загалом протягом 1992 - 2017 рр. змінили державну форму власності 29002 об'єктів. Комунальну форму власності змінили 95921 об'єктів (6534 в АР Крим). Протягом 1992 - 2017 рр. створено 11565 акціонерних товариств [18]. Наведені дані доводять наявність в Україні плюралізму форм власності та переважання приватної форми власності у загальній структурі власності економіки.

Стан громадянського суспільства в Україні характеризується наступними тенденціями: *зростання кількості керівних органів громадських організацій в Україні* у 2017 році у порівнянні з 2014 роком становило 17,6% [19]. Загальна кількість керівних органів громадських організацій у 2017 році становила 25988. У регіональному розрізі найбільша їх кількість у 2017 році була у Львівській (2210), Закарпатській (1589), м.Києві (1538), найменша у Херсонській (314) та Житомирській (486) областях (Додаток В).

Зростання кількості керівних органів у 2017 році у порівнянні з 2014 роком відбулось у всіх областях, окрім Хмельницької (-3,3%), Закарпатської (-0,8%), Житомирської (0,2 %). Найбільше зростання кількості керівних органів громадських організацій відбулось у Луганській (50,6%), м. Києві (35,5 %), Донецькій (32 %), Тернопільській (28,5%), Волинській (25,8%), Вінницькій (25,4%) областях (Додаток В).

Зменшення кількості членів на обліку громадських організацій в Україні у 2017 році у порівнянні з 2014 році становило 35,55%. Загальна кількість членів на обліку громадських організацій в Україні у 2017 році становила 19925,38 тис. осіб. Найбільша кількість членів на обліку громадських організацій у 2017 році у регіональному розрізі була у м. Києві (12283,1 тис. осіб), у Львівській області (986345), Дніпропетровській (903551), Закарпатській (774862), найменша кількість у Житомирській (32689), Чернігівській (15291), Херсонській (48426) областях. Найбільше зменшення кількості членів на обліку громадських організацій у 2017 році відбулось у порівнянні з 2014 роком у Чернігівській області на 169,54%, у Луганській на 84,76%, у Львівській 79,24%. (Додаток Г).

Зростання надходження коштів з різних джерел у 2017 році для своєї діяльності громадськими організаціями у порівнянні з 2014 роком загалом на 69,56 %. Загалом надійшло коштів 101513,3 тис. грн. У регіональному розрізі найбільший обсяг надходження коштів у 2017 році був у м. Києві (4001,9 млн. грн.), в Одеській (528,1 млн. грн.), Харківській (464,1 млн. грн.), Дніпропетровській (488,5 млн. грн.), найменший у Житомирській (15,4 млн. грн.), Херсонській (28,5 млн. грн.), Тернопільській 27,9 млн. грн. Зростання у 2017 році у порівнянні з 2014 роком становило у м. Києві (64,28 %), Одеській області (60,34%), Харківській (46,6 %), Дніпропетровській (50,1 %), Закарпатській (23,7%) областях (Додаток Д).

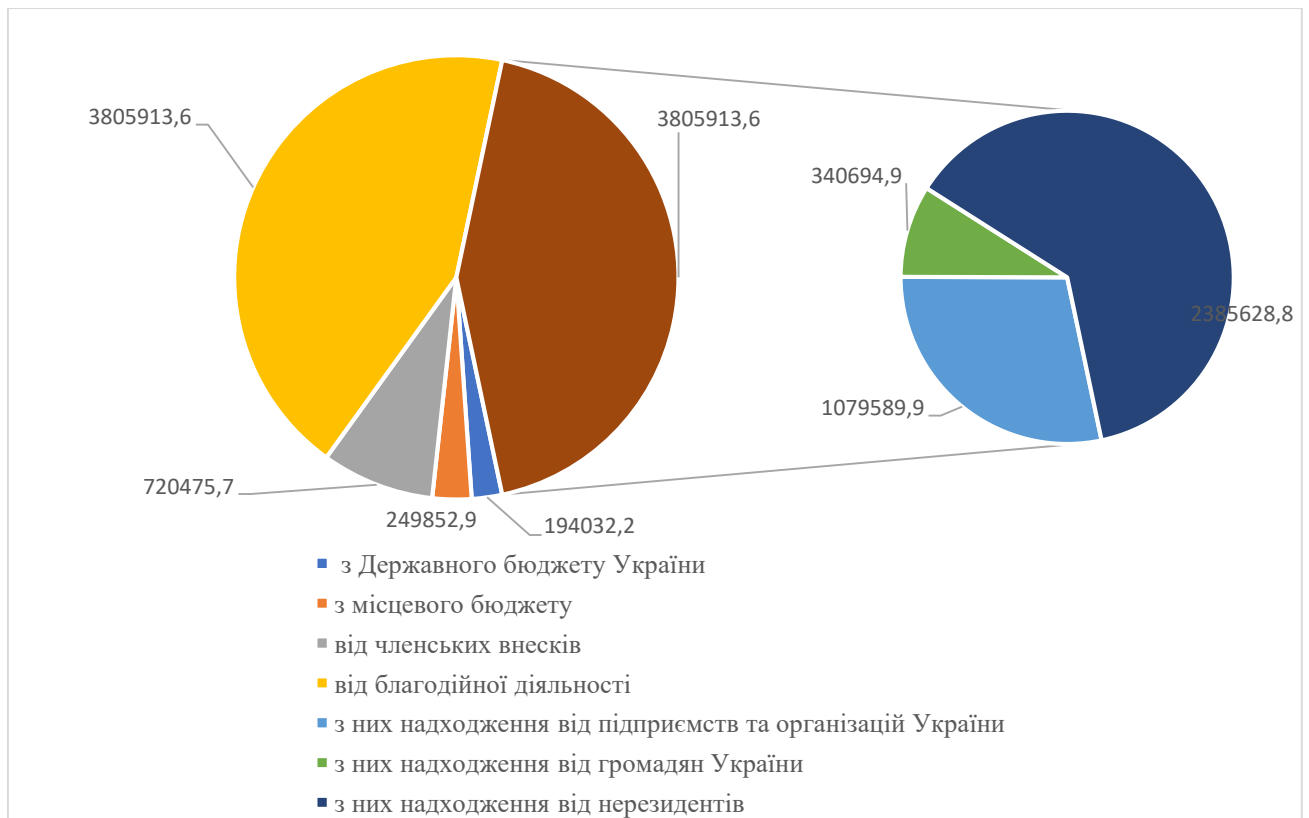

Рис. 4. Структура надходження коштів до ГО за джерелами у 2017 році, тис. грн. [19]

Домінування частки благодійних внесків у загальній структурі надходження коштів. У 2017 році основну частину становили надходження від благодійності 7271,56 млн. грн. або 52,3% від загальної суми фінансування (у 2014 році – 45,7 %). Від членських внесків отримано 720,48 млн. грн, або 10% (у 2014 році – 11 %). Від підприємств та організацій України у 2017 році надійшло 1079,6 млн. грн. або 28,4 %.

Домінування частки благодійної діяльності у структурі використання коштів (рис. 5). У 2017 році як і в попередні роки найбільшу питому вагу в структурі використання коштів громадськими організаціями займали: витрати на благодійну діяльність – 32,4 % або 5545,6 млн. грн. (у 2014 році - 26,7%), оплата праці – 23,38 % (у 2014 році - 23,2%), оплата послуг – 23,38 % або 5545,63 млн. грн. (у 2014 році - 17,9%).

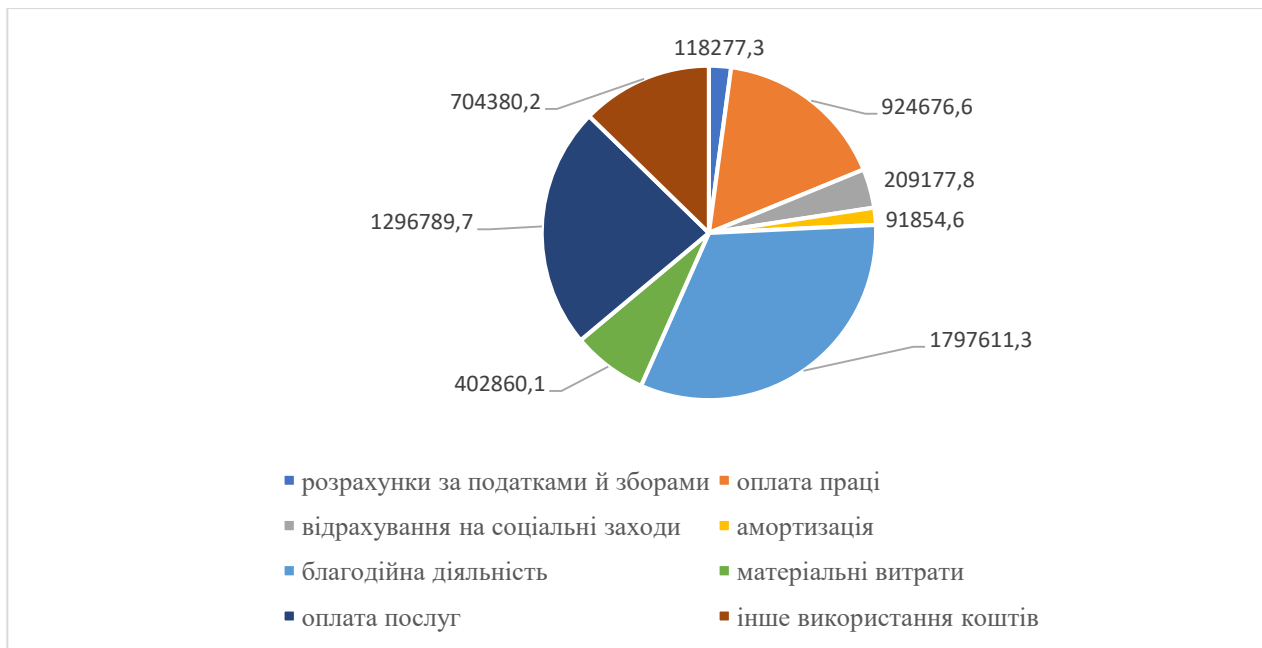

Рис. 5. Структура напрямків використання коштів ГО у 2017 році, тис. грн. [19]

Зниження рівня довіри до волонтерів та громадських організацій у 2016 змінилось зростанням у 2018 році. Баланс довіри – не довіри до волонтерів знизився порівняно з 2015 роком (з 44,1% у 2015 до 33,9 % у 2016). Але більше половини українців все ще довіряють волонтерам, баланс довіри – не довіри до громадських організацій практично не змінився [20]. Київський міжнародний інститут соціології провів власне опитування громадської думки «Омнібус» з 2 грудня по 12 грудня 2016 року. Опитування проводилося у 110 населених пунктах (PSU) в усіх областях України, окрім Автономної Республіки Крим, за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років¹. Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 1 по 6 червня 2018 року доводить зростання рівня довіри

¹ Методом інтерв'ю опитано 2040 респондентів. У Луганській і Донецькій областях опитування проводилося тільки на території, що контролюється українською владою. У даному опитуванні вибірка розподілялася лише на контрольованій частині Донбасу, в тій пропорції, яку за даними ЦВК становили виборці Донбасу в останніх парламентських виборах (жовтня 2014 року). Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 і за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує: 3,3% для показників близьких до 50%, 2,8% — для показників близьких до 25%, 2,0% — для показників близьких до 10%, 1,4% — для показників близьких до 5%.

серед інститутів держави та суспільства найбільшу довіру громадян мають волонтерські організації, їм довіряють 65,2% опитаних (Додаток Є)².

Недостатньо високий рівень виконання завдань регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства за результатами експертної оцінки [21]. Проведений експертами моніторинг 25 регіональних Програм сприяння розвитку громадянського суспільства показав, що у цих програмах відображено лише 53% від всіх завдань Стратегії (Додаток Ж). Лише 15 з 25 областей виконали ці регіональні програми більше ніж на 50%, загальне фінансування становило 321 млн. 825 тисяч гривень. Найбільші суми фінансування передбачені в Київській міській програмі – 86 514,4 тис. грн та у Харківській обласній програмі – 68 910 тис. грн, найменші обсяги фінансування – у Тернопільській (612,0 тис. грн) та Кіровоградській (594,4 тис. грн) обласних програмах. В середньому на кожну регіональну програму приходиться по 12 713,8 тис. грн. Найбільше відображення у планах знайшли такі завдання (за її основними напрямками): створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку ОГС; забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики; стимулювання участі ОГС в соціально-економічному розвитку; створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці (Додаток І). Відповідно до указу Президента України від 26.02.2016 № 68/2016, в усіх областях України та в місті Києві обласними адміністраціями та Київською міською адміністрацією мали б бути створені координаційні ради. Експерти оцінили наскільки ефективно вони функціонують: Чернігівська, Житомирська – 80%, Хмельницька, Миколаївська, Донецька менше 40 %, Дніпропетровська не

---

² Було опитано 2018 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками. Вибірка опитування будувалася як багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайнефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95 [21].

створено (Додаток І). За результатами оцінки всіх критеріїв, експерти створили підсумковий рейтинг регіонів (Додаток З).

Отже, для стану розвитку громадянського суспільства в Україні було характерним: зростання кількості керівних органів громадських організацій; зменшення кількості членів на обліку громадських організацій; зростання надходження коштів з різних джерел у 2017 році для своєї діяльності громадськими організаціями; домінування частки благодійних внесків у загальній структурі надходження коштів; домінування частки благодійної діяльності у структурі використання коштів; зниження рівня довіри до волонтерів та громадських організацій у 2016 змінилось зростанням у 2018 році. Недостатньо високий рівень виконання завдань регіональних Програм сприяння розвитку громадянського суспільства за результатами експертної оцінки.

РОЗДІЛ 3. Шляхи розвитку громадського суспільства в Україні в контексті євроінтеграції

Європейський вектор розвитку громадянського суспільства в Україні має спиратись на інституційно-правове підґрунтя - на Угоду про асоціацію ЄС – Україна (Глава 26 розділу V "Економічне та галузеве співробітництво") [23]. Співпраця між Сторонами у цій сфері охоплює такі напрямки розширення контактів та взаємний обмін досвідом між секторами громадянського суспільства (далі ГС) в Україні та державах-членах ЄС; залучення організацій ГС до реалізації проектів Угоди про асоціацію, зокрема моніторингу її виконання; популяризація України, зокрема її історії та культури серед країн ЄС; інформування про діяльність ЄС в українських ЗМІ, зокрема про базові цінності, функціонування інституцій та основні політики Європейського Союзу.

Взаємодія громадянського суспільства і держави має формуватися на засадах взаємної співпраці, партнерства. Держава формуючи інституційно-правове середовище сприяє розвитку громадянського суспільства. Наприклад, дієвим механізмом співпраці є розробка стратегічних документів. Запропонований нами алгоритм розробки стратегії розвитку громадянського суспільства включає 8 блоків, послідовних етапів: аналітичний, визначення проблем, цільовий, створення умов, мотиваційний, результуючий, моніторинговий, оцінюючий рис. 6.

Перший - аналітичний блок передбачає аналіз суспільних потреб та обґрунтування необхідності формування механізмів розвитку громадянського суспільства. А також аналіз поточного стану розвитку громадянського суспільства та виявлення тенденцій його розвитку. Вивчення та аналіз іноземного досвіду дозволяє виокремити інституції, які можна імплементувати у національну практику публічного управління. Другий блок – проблемний - передбачає визначення проблем, на які спрямована стратегія. Наступний блок –

цільовий - передбачає визначення мети, яку планується досягти на етапі реалізації стратегії, а також визначення основних принципів.

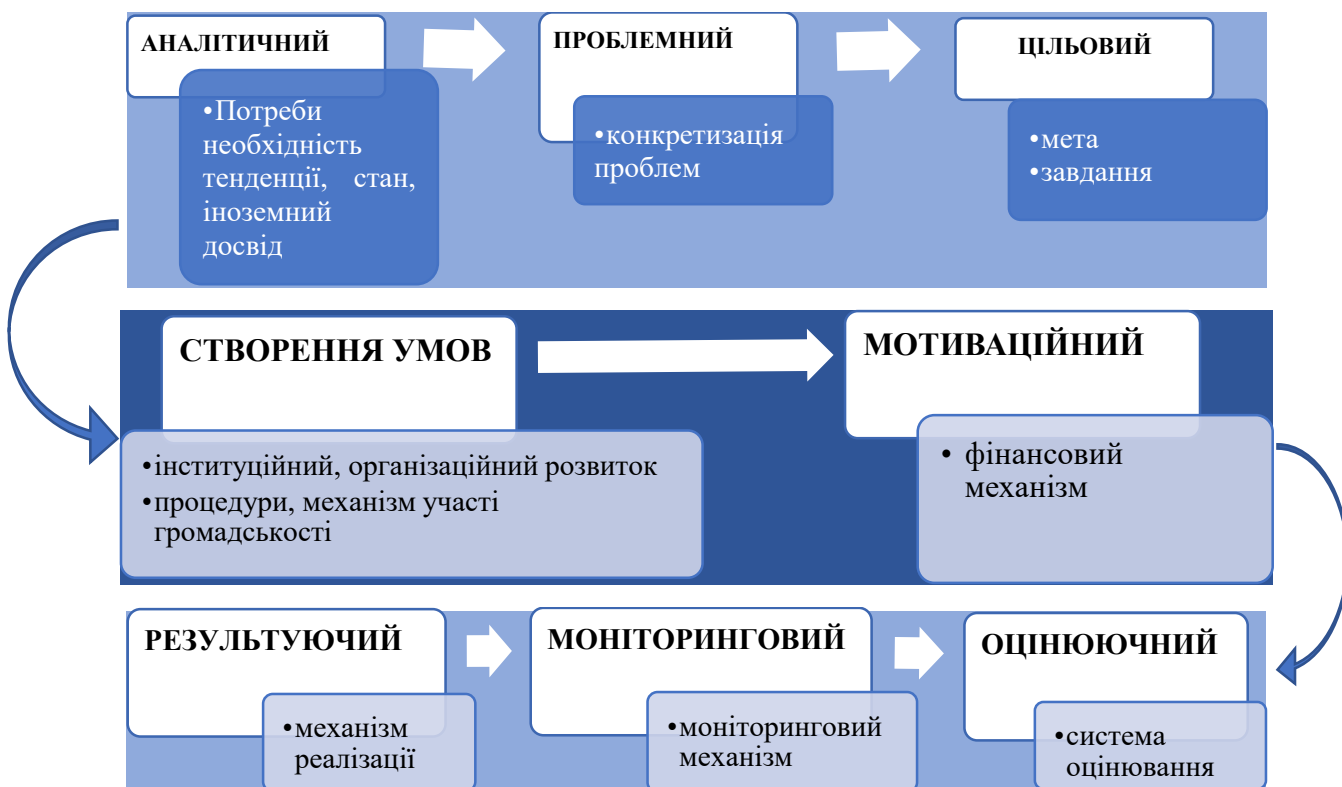

Рис. 6. Алгоритм розробки стратегії розвитку громадянського суспільства

Наступний блок – мотиваційний - спрямований на розробку умов, які мають бути сформовані для досягнення мети визначеної у стратегії. Наприклад, це можуть бути передумови, що передбачають формування інституційних та організаційних умов, а також визначення процедур, механізмів, інструментів, засобів участі громадськості.

Невід’ємним елементом розробки стратегії розвитку громадянського суспільства є блок, який передбачає формування мотиваційного механізму, обґрунтування фінансових джерел. Наступний блок передбачає визначення механізму реалізації. Останні блоки, але не менш важливі, передбачають розробку механізму моніторингу та оцінки. Тож, даний алгоритм не є універсальним і може бути доопрацьований у процесі подальших наукових досліджень.

Європейська практика доводить, що основними принципами взаємодії неурядових організацій та органів державної влади є: участь, довіра, підзвітність і прозорість, незалежність (Таблиця 4)

**Європейські принципи взаємодії неурядових організацій та органів
державної влади**

Принцип	Змістовна характеристика
Участь	неурядові організації збирають та поширюють думки своїх членів, груп споживачів та зацікавлених громадян. Цей внесок має вирішальне значення для процесу прийняття політичних рішень, підвищуючи якість, розуміння і довгостроковий характер застосування політичної ініціативи. Попередньою умовою для дотримання цього принципу є вільний та доступний процес участі, який ґрунтується на узгоджених параметрах участі
Довіра	неурядові організації та органи державної влади покликані відігравати різні ролі, спільна мета поліпшити життя людей може бути успішно досягнута лише у тому разі, якщо вона буде ґрунтуватися на довірі, що передбачає прозорість, повагу та взаємну надійність
Підзвітність і прозорість	діяльність в суспільних інтересах вимагає відкритості, відповідальності, ясності, підзвітності як від неурядових організацій, так і органів державної влади, із забезпеченням прозорості на всіх етапах
Незалежність	неурядові організації повинні бути визнані вільними і незалежними органами щодо своїх цілей, рішень і заходів. Вони мають право діяти незалежно і відстоювати позиції, що відрізняються від позицій органів влади, з якими вони можуть співпрацювати іншим способом.

Важливим напрямком розвитку громадського суспільства в Україні в контексті євроінтеграції є сприяння процесу інституційної розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства. Передумовою є формування Українською стороною Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС (УС ПГС), яка є частиною Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС, що створена у відповідності до ст. 469-470 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. ПГС є органом, який складається з представників громадянського суспільства України з однієї сторони і членів Європейського економічного і соціального комітету (ЄЕСК) - з іншої. Платформа є одним із чотирьох органів Асоціації поряд із Радою асоціації, Комітетом асоціації та Парламентським комітетом асоціації. І якщо перші

представляють уряд та парламент, то ПГС створена з метою забезпечення належної ролі громадськості у процесі виконання Угоди про асоціацію. ПГС може надавати рекомендації Раді асоціації. Комітет асоціації та Парламентський комітет асоціації повинні здійснювати регулярні контакти з представниками Платформи громадянського суспільства з метою отримання їхньої думки щодо досягнення цілей Угоди. УС ПГС складається з 15 членів – представників різних секторів громадянського суспільства - громадських об'єднань, профспілок та організацій роботодавців, які затверджені Асамблеєю УС ПГС у відповідності до Регламенту: 6 координаторів робочих груп УС ПГС; 3 представників громадських об'єднань; 3 представників профспілок національного рівня; 3 представників організації роботодавців національного рівня. Головування в УС ПГС здійснюється на ротаційній основі.

Необхідно внести зміни до Бюджетного кодексу, які дозволять довгострокове фінансування, запровадження європейських стандартів у визначені податкового режиму для механізмів податкового стимулювання діяльності інститутів громадянського суспільства. Досвід Європейських країн показує, що створення Національного фонду може стати важливою частиною системи підтримки розвитку громадянського суспільства та інструментом ефективної співпраці між державою та громадянським суспільством. Успішне функціонування Національного фонду залежить від декількох факторів, а саме: відповідність діяльності фонду потребам організацій громадянського суспільства та їх залучення до розробки стратегії діяльності фонду; чітко визначені стратегія та пріоритети діяльності фонду на національному та регіональному рівнях, форми та розмір підтримки; передбачуваність та дотримання фінансових зобов'язань уряду у фінансуванні фонду; збалансоване управління фондом, яке підтримується належним менеджментом та громадським наглядом; незаангажовані та аполітичні рішення; чітко визначені очікувані результати діяльності фонду та рівень його впливу на розвиток ОГС. Також, політика участі держави в діяльності фонду повинна бути визначена на етапі його створення і дотримуватись всіма сторонами. Діяльність фонду

повинна базуватись на внутрішніх правилах і процедурах, в тому числі і політиці уникнення конфлікту інтересів та зловживань та принципів прозорості. Разом з тим, механізми публічної звітності та оцінки є важливими для визначення результатів діяльності фонду та визначення сфер для удосконалення роботи фонду.

З метою сприяння подальшій інтеграції України в ЄС, розвитку багатокладної економіки, яка дозволить сформуванню надійне економічне підґрунтя громадянського суспільства та суспільного прогресу, необхідним є залучення представників асоціацій роботодавців, профспілок, малого та середнього бізнесу та інших громадських інституцій до розробки та обговорення проектів нормативно-правових актів з питань суспільного розвитку. У свою чергу ОГС мають докласти більше зусиль для посилення своїх управлінських можливостей; інформування громадськості та державних органів про свою діяльність і досягнення.

Необхідним є подальше створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та у всіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов'язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії [22]. Зокрема, необхідним є організація інформаційно-просвітницьких заходів та лекційних курсів, спрямованих на підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування з проблематики громадянського суспільства.

Реалізація стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір, утвердження загальноєвропейських цінностей та стандартів потребує утвердження України як країни з розвиненою демократією наявності дієвого демократичного громадського контролю. Важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до

управління суспільством і державою є громадський контроль (є одним з видів соціального контролю, що здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами). Еволюція форм і механізмів громадського контролю наведена у Додатку І. Інформатизація суспільства поступово переміщує громадський контроль зі сфери контролю за капіталом і працею – в інформаційну сферу вибудовуючи системи стримувань і противаг між державним і громадянським наглядом. Можна погодитись, з А.М.Михненко та С.О.Кравченко, що використання таких методів громадянського контролю, як: контрольна перевірка, громадський моніторинг, експертиза, аудит, розслідування підвищує ефективність взаємодії держави та громадянського суспільства [25, 26].

Отже, визначений та законодавчо закріплений курс на європейську інтеграцію обумовлює дотримання європейських цінностей, прав та свобод людини і громадянина. Реалізація стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір, утвердження загальноєвропейських цінностей та стандартів потребує утвердження України як країни з розвинутою демократією наявності дієвого демократичного громадського контролю, що є одним з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами.

Висновки

Вивчення наукових джерел щодо сутності та ідей громадянського суспільства дозволяє визначити **громадянське суспільство** як постійно функціонуючу організацію (інститут) людей об'єднаних спільними ціннісними орієнтирами, навколо самостійно обраних моральних та політичних цілей, яке гарантує силою правових механізмів (Основного закону та інших НПА) кожній людині вільний вибір свого економічного буття, утверджує пріоритет прав людини, виключає монополію однієї ідеології, одного світогляду, гарантує свободу совісті.

Громадянське суспільство є потужним джерелом відновлення й гуманізації суспільства й держави, для якого не характерна диктаторська форма правління, а лише демократичний режим, при якому громадянське суспільство тісно взаємодіє з державою.

Отже, дослідження правових засад формування громадянського суспільства в Україні, історичного контексту, дозволило доповнити періодизацію розвитку громадянського суспільства в Україні, новим п'ятим етапом, що розпочався у 2016 році (підґрунтя формувались у 2013-2014 рр.), що дозволяє краще зрозуміти логіку суспільного розвитку.

Для сучасного стану розвитку громадянського суспільства в Україні характерним є: зростання кількості керівних органів громадських організацій; зменшення кількості членів на обліку громадських організацій; зростання надходження коштів з різних джерел у 2017 році для своєї діяльності громадськими організаціями; домінування частки благодійних внесків у загальній структурі надходження коштів; домінування частки благодійної діяльності у структурі використання коштів; недостатньо високий рівень виконання завдань регіональних Програм сприяння розвитку громадянського суспільства за результатами експертної оцінки.

Громадянське суспільство базується на ринковій економіці, а ринкова економіка передбачає наявність різноманітних форм власності. Тобто, економічною основою громадянського суспільства є власність, в усій

багатоманітності її форм. В Україні створено базові правові засади розвитку громадянського суспільства, склалася мережа громадських інститутів, завдяки яким суспільне життя набуло ознак громадянського суспільства.

Дієвим механізмом співпраці є розробка стратегічних документів. Запропонований нами алгоритм розробки стратегії розвитку громадянського суспільства включає 8 блоків. послідовних етапів: аналітичний, визначення проблем, цільовий, створення умов, мотиваційний, результуючий, моніторинговий, оцінюючий. Європейська практика доводить, що основними принципами взаємодії неурядових організацій та органів державної влади мають бути: участь, довіра, підзвітність і прозорість, незалежність.

Необхідним є подальше створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та у всіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов'язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії [22].

Зокрема, необхідним є організація інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування з проблематики громадянського суспільства. Організація наукової роботи зі студентами ВНЗ з даної тематики, проведення наукових конференцій, круглих столів та ін. на яких би обговорювались актуальні проблеми розвитку громадянського суспільства.

Реалізація стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір, утвердження загальноєвропейських цінностей та стандартів потребує утвердження України як країни з розвиненою демократією наявності дієвого демократичного громадського контролю. Громадський контроль одним з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами.

Список використаної літератури

1. Скиба М.В. Формування інституційних передумов ефективної діяльності громад в Україні / М.Скиба // Вісник НАДУ, 2010. – № 1. – С. 152 – 159.
2. State of democracy, human rights and the rule of law in Europe (2018). Report by the Secretary General of the Council of Europe. 108 p. URL : <https://edoc.coe.int/en/an-overview/7584-state-of-democracy-human-rights-and-the-rule-of-law-5th-report-role-of-institutionsthreats-to-institutions.html>.
3. Арістотель. Політика. – К.: Основи, 2000. – 239 с.
4. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права або природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука і М. Кушніра. – К.: Юніверс, 2000. – 329 с.
5. Кант І. Критика чистого розуму. – К.: Юніверс, 2000 – 501 с.
6. Карась Анатолій. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія. – Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с.
7. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: Вид-во НАДУ, 2011.
8. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – К., Вид-во НАДУ, 2018. – 224 с.
9. Основи демократії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Укр.-канад. проект "Розбудова демократії", Ін-т вищ. освіти. - Вид. 2-ге, стер. - К. : Вид-во "Ай-Бі", 2004. - 668 с.
10. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку / за заг. ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. - К. : Вид-во НАДУ, 2008. - 56 с.
11. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку / за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2013. – 536 с.

12. Чувардинський О.Г. Громадянське суспільство в Україні: становлення, функціонування, перспективи розвитку: автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.02 / О.Г. Чувардинський ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. - Л., 2008. - 31 с.
13. Інтегрований курс «Громадянська освіта» / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелещенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.
14. Указ Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні». – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
15. Економічна теорія: політекономія / За ред. В.Д.Базилевича. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2008. – 719 с.
16. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
17. Постанова ВРУ "Про Концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду"// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 53. – Ст. 795.
18. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна у 2017 році. – Режим доступу: www.spfu.gov.ua
19. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
20. Довіра соціальним інституціям. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678>
21. Довіра громадян України до суспільних інститутів – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/>
22. Реалізація Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні. – режим доступу: <http://samoorg.com.ua/blog/2018/07/19/20077/>
23. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

24. Розпорядження КМУ від 03 жовтня 2018 р. № 710-р «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні». – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-gromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini>
25. Механізми взаємодії суспільства і влади: підручник / А.М.Михненко, С.О.Кравченко, В.Ф.Мартиненко та ін. - Київ: НАДУ, 2013. – 210.
26. В.Г.Горник, С.О.Кравченко Взаємодія держави та громадянського суспільства у запобіганні корупції як чинник національної безпеки // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. - 2018. - Т. 29(68), № 3. - С. 123-130. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_3_25

Змістовні характеристики поняття «громадянське суспільство»

Вчений	Змістовна характеристика
Г.Гегель	громадянське суспільство це система інститутів і відносин, яка знаходиться між сімєю і державою, це сфера задоволення потреб індивіда, яка ґрунтується на праці і власності, і містить у собі протиріччя багатства і злиденності.
І.Кант	громадянське суспільство ґрунтується на апіорних принципах, а саме свобода члена суспільства як людини; рівність людини з іншими як підданого; самостійність члена суспільства як громадянина
Ж.-Ж. Руссо	суспільство, перетворене в державу за допомогою суспільного договору
Дж.Александр	сфера людської солідарності
М.Уольцер,	простір непримусової людської асоціації
Ю.Габермас	публічна сфера суспільної взаємодії та життєвий світ людини
Дж.Коен і Е.Арато	сфера соціальної інтеракції між економікою та державою, що складається насамперед зі сфер найбільш близького спілкування (сім'я), об'єднань (добровільних), соціальних рухів і різних форм публічної комунікації.
А.Ф.Колодій	позначає структурно визначену, інституціоналізовану підсистему суспільства зі специфічними, тільки їй притаманними, незалежними від держави, добровільними формами громадської активності й солідарності, з особливими культурними і навіть соціально-психологічними ознаками.
Ю.П.Сурмін	суспільство людей, які володіють повнотою прав та обов'язків громадян стосовно держави й повнотою прав та обов'язків держави стосовно громадян
Е.В. Мамонтова	1) систему самостійних і незалежних від державної влади суспільних інститутів, що забезпечують умови для реалізації інтересів та потреб індивідів і груп для функціонування та розвитку економічної, політичної, соціальної, культурної і духовної сфер життєдіяльності суспільства; 2) сферу самопрояву вільних громадян і добровільних асоціацій та організацій, які захищені на законодавчому рівні від прямого та опосередкованого втручання з боку державної влади; 3) сукупність суспільних відносин (морально-етичних, родинних, релігійних, національних, соціально-економічних, професійних тощо) поза межами владно-державних структур

Складено за джерелом [4, 5, 6, 7, 8]

Основні нормативно-правові акти, що регулюють правовідносини у сфері громадянського суспільства

Закони України:

Конституція України;

Закон України «Про громадські об'єднання»;

Закон України «Про політичні партії в Україні»;

Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»;

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»;

Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»;

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»;

Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»;

Закон України «Про звернення громадян»;

Закон України «Про інформацію»;

Закон України «Про доступ до публічної інформації»;

Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»;

Закон України «Про телебачення та радіомовлення»;

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»;

Закон України «Про соціальні послуги»;

Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

«Закон України «Про Кабінет Міністрів України»;

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»

Укази Президента України:

Указ Президента України від 5 травня 2011 р. № 547 «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації»;

Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні»;

Указ Президента України від 4 листопада 2016 р. № 487 «Питання Координаційної ради сприяння розвитку громадянського суспільства»

Постанови Кабінету Міністрів України:

Постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3 «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1302 «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 р. № 898 «Про взаємодію органів виконавчої влади, Секретаріату Кабінету Міністрів України та державної установи «Урядовий контактний центр»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 583 «Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1049 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених громадськими організаціями та творчими спілками, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2012 р. № 671 «Деякі питання реалізації в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2012 р. № 658 «Про утворення Ради голів громадських рад при органах виконавчої влади»;

«Постанова Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2012 р. № 1212 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 324 «Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України:

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2004 р. № 759 «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2010 р. № 85 «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 1912 «Деякі питання удосконалення роз'яснювальної роботи органами виконавчої влади»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2010 р. № 2311 «Про проведення публічного громадського обговорення системних соціально-економічних реформ»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 р. № 220 «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 514 «Про затвердження плану заходів з впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 1176 «Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2014 – 2015 роках»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 р. № 1269 «Про схвалення Концепції створення Національного контактного центру»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 182 «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення Національного контактного центру»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2016 р. № 802 «Про затвердження плану заходів на 2016 рік з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016 – 2020 роки»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 909 «Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2016 – 2018 роках»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 р. № 296 «Про затвердження плану заходів на 2017 рік з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016 – 2020 роки»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 297 «Про затвердження плану заходів на 2018 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016 – 2020 роки»

Накази Міністерства юстиції України:

Наказ Міністерства юстиції України від 14 грудня 2012 р. № 1843/5 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України щодо реєстрації громадських об'єднань»

Міжнародні документи:

Загальна декларація прав людини;

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права;

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;

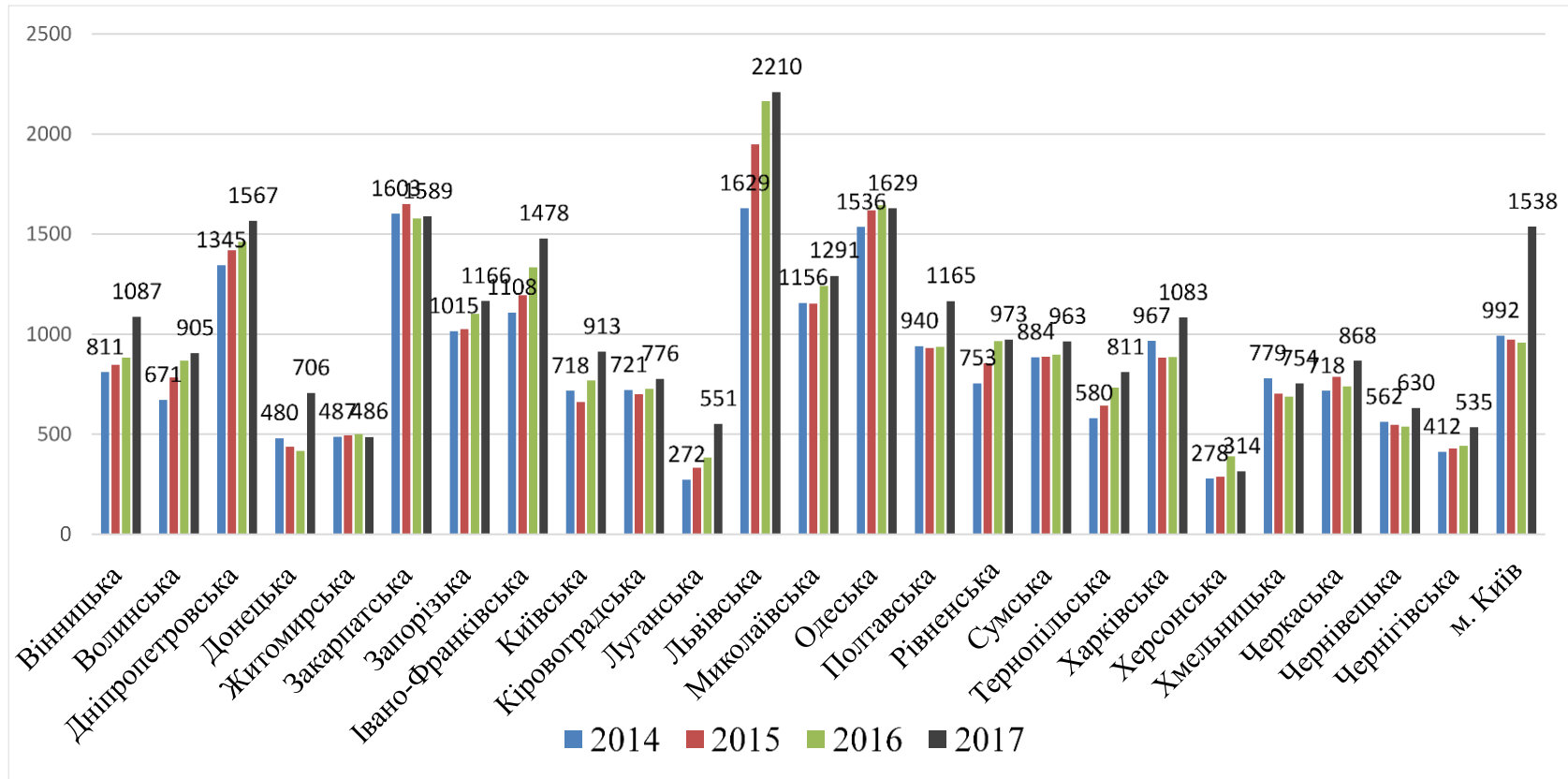
Європейська соціальна хартія;

Конвенція «Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань що стосуються довкілля (Орхуська конвенція)»;

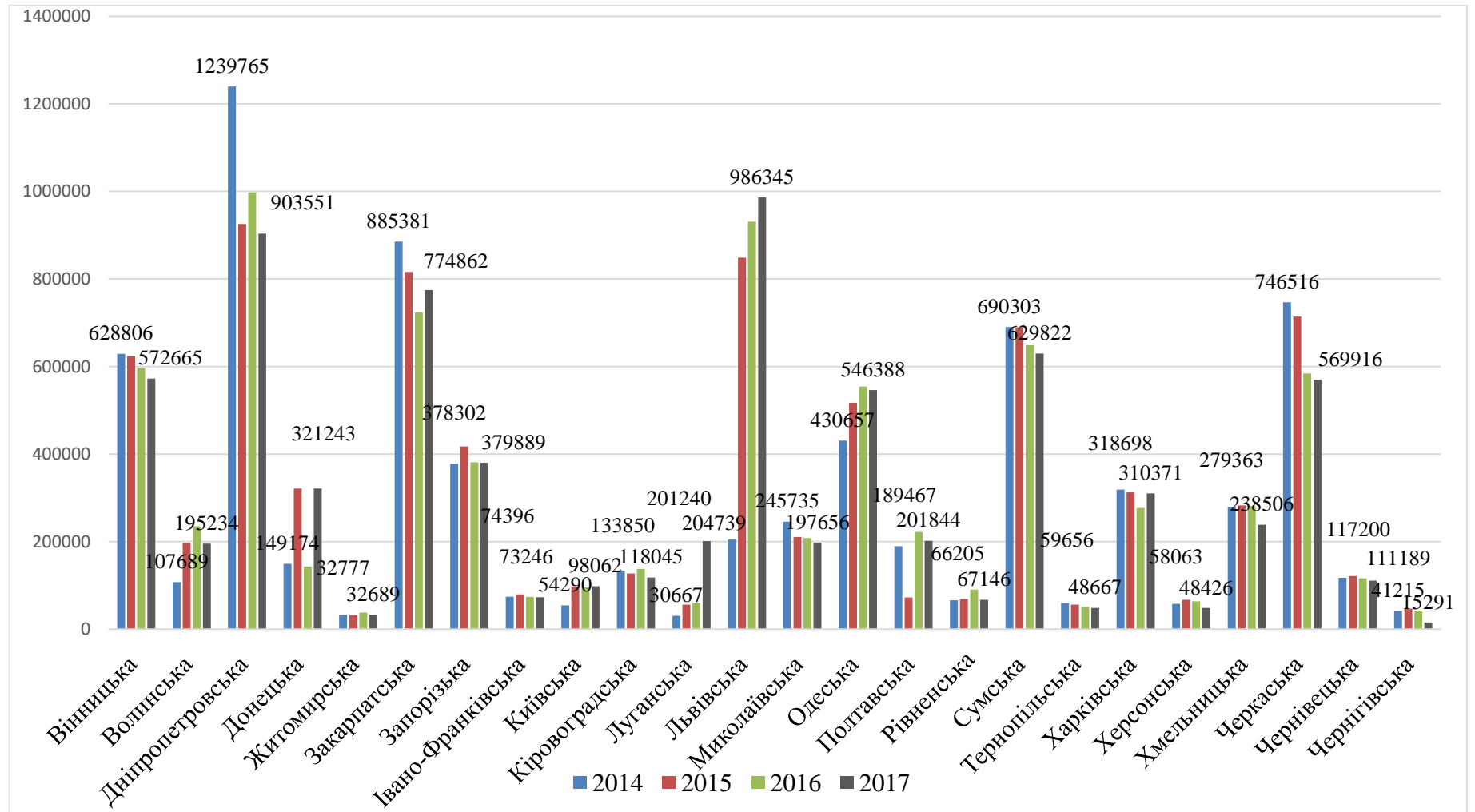
Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті»;

Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень

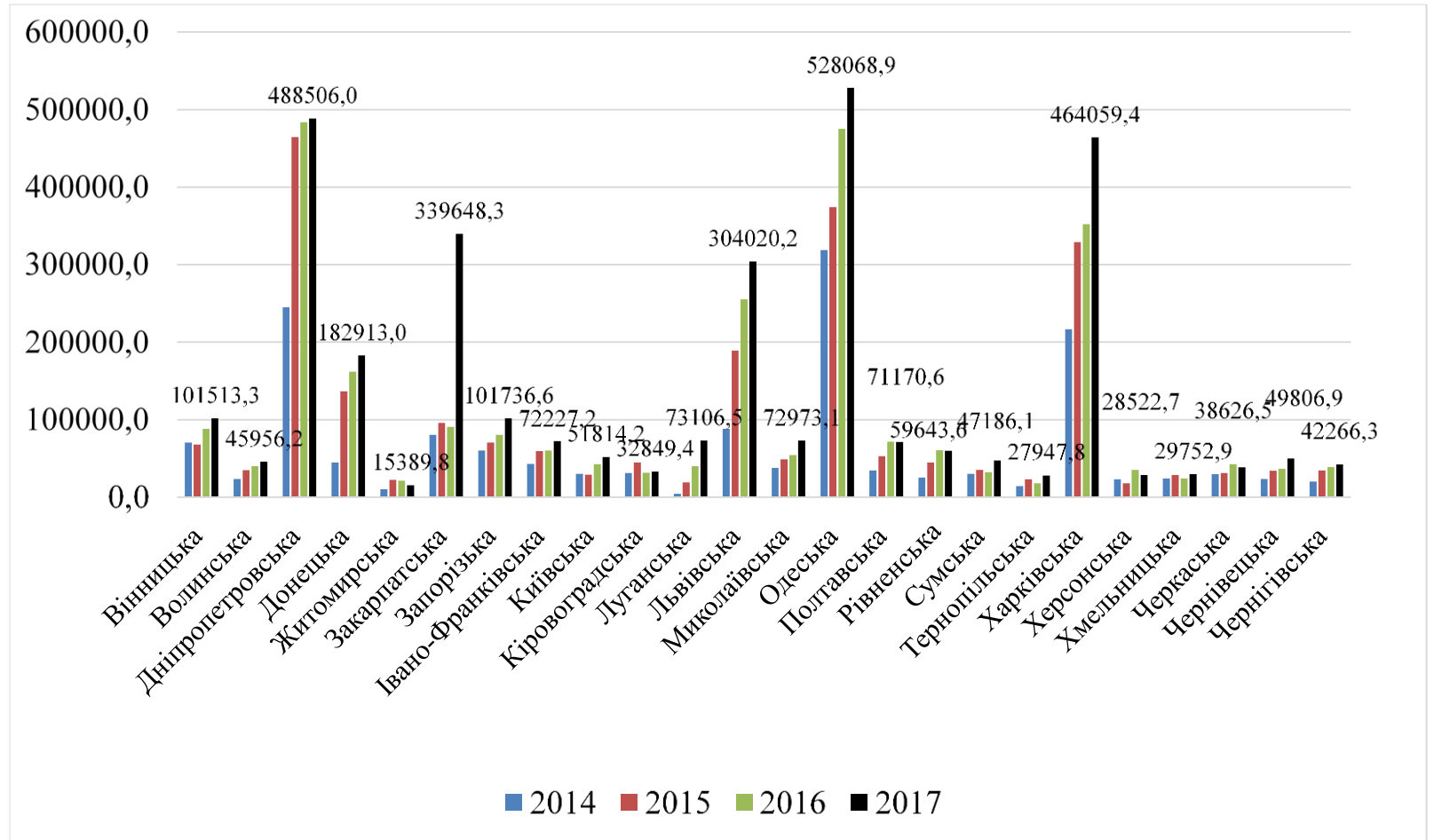
Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень

Динаміка кількості керівних органів громадських організацій за регіонами 2014-2017 рр., осіб [19]

Динаміка кількості членів на обліку громадських організацій за регіонами, 2014-2017 рр., осіб [19]

Динаміка надходження коштів за регіонами у 2014-2017 рр., тис. грн. [19]

Одновимірний розподіл відповідей на запитання анкети

Зараз я називатиму окремі соціальні інституції. Якою мірою Ви їм довіряєте?

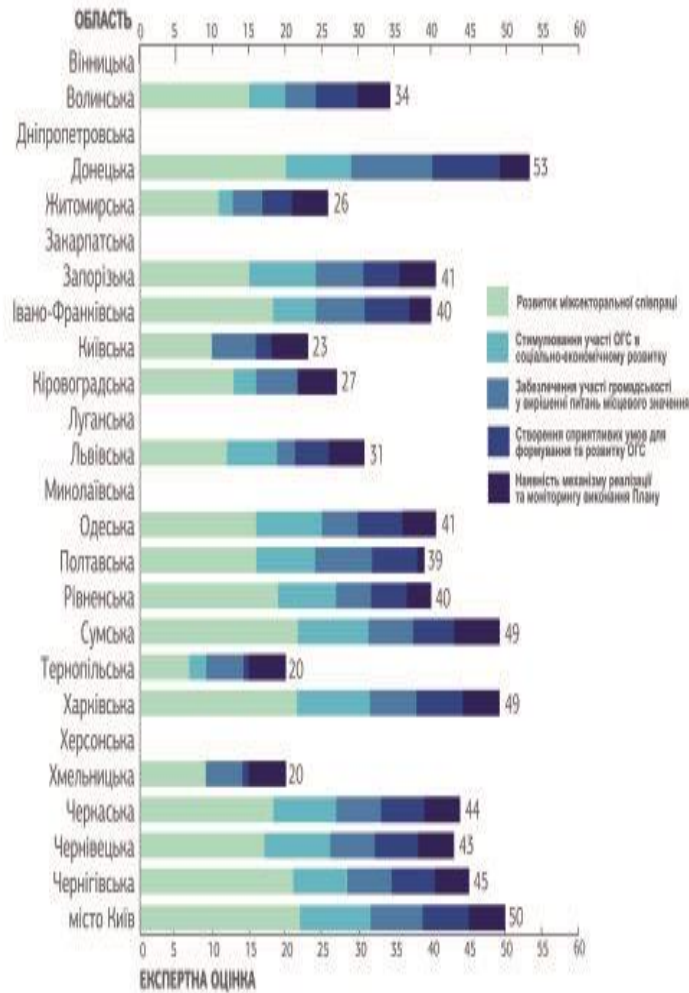
Соціальні інститути		Зовсім не довіряю	Скоріше не довіряю	Скоріше довіряю	Повністю довіряю	Важко відповісти	Баланс
1.	Президент України	50,8	29,8	11,3	2,5	5,5	-66,8
2.	Верховна Рада України	54,6	31,0	9,4	0,9	4,1	-75,3
3.	Уряд України	50,4	30,3	12,3	1,4	5,6	-67,0
4.	Державний апарат (чиновники)	50,8	34,5	7,4	1,2	6,1	-76,7
5.	Збройні Сили України	16,9	16,9	41,7	15,5	8,9	23,4
6.	Державна прикордонна служба	17,5	19,0	39,4	11,3	12,7	14,2
7.	Національна гвардія України	18,1	19,7	38,7	9,9	13,6	10,8
8.	Національна поліція	22,4	33,0	27,7	5,2	11,7	-22,5
9.	Служба безпеки України (СБУ)	24,2	29,1	26,1	6,1	14,6	-21,1
10.	Державна служба з надзвичайних ситуацій	17,3	17,2	38,6	12,5	14,4	16,6
11.	Прокуратура	41,0	36,3	10,0	1,6	11,0	-65,7
12.	Суди (судова система в цілому)	49,6	34,7	6,0	1,7	8,0	-76,6
13.	Місцеві суди	45,9	35,1	7,2	1,6	10,2	-72,2
14.	Верховний Суд України	43,2	32,0	8,5	2,1	14,3	-64,6
15.	Конституційний Суд	41,5	30,4	10,5	1,8	15,9	-59,6
16.	Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	35,0	28,1	15,7	1,4	19,8	-46,0
17.	Спеціалізована антикорупційна прокуратура	34,8	29,5	12,4	1,1	22,2	-50,8
18.	Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	36,0	27,2	11,2	1,3	24,3	-50,7
19.	Патрульна поліція (нова)	21,9	27,2	30,6	4,6	15,7	-13,9
1	2	3	4	5	6	7	8

20.	Уповноважений Верховної Ради з прав людини (Омбудсмен)	20,1	22,0	21,4	3,8	32,8	-16,9
21.	ЗМІ України	17,4	29,8	38,1	2,9	11,9	-6,2
22.	ЗМІ Росії	56,6	24,9	4,6	0,6	13,3	-76,3
23.	Національний банк України	40,5	35,7	12,8	1,3	9,7	-62,1
24.	Комерційні банки	44,6	35,6	9,3	1,3	9,2	-69,6
25.	Профспілки	31,2	26,1	17,6	2,3	22,8	-37,4
26.	Політичні партії	46,6	33,4	9,0	1,3	9,8	-69,7
27.	Громадські організації	15,8	21,4	38,2	5,2	19,4	6,2
28.	Західні ЗМІ	20,4	22,6	26,6	3,1	27,3	-13,3
29.	Церква	11,3	14,7	42,1	19,0	12,9	35,1
30.	Добровольчі батальйони	14,4	17,7	38,0	12,0	18,0	17,9
31.	Волонтерські організації	7,3	13,9	48,7	16,5	13,6	44,0

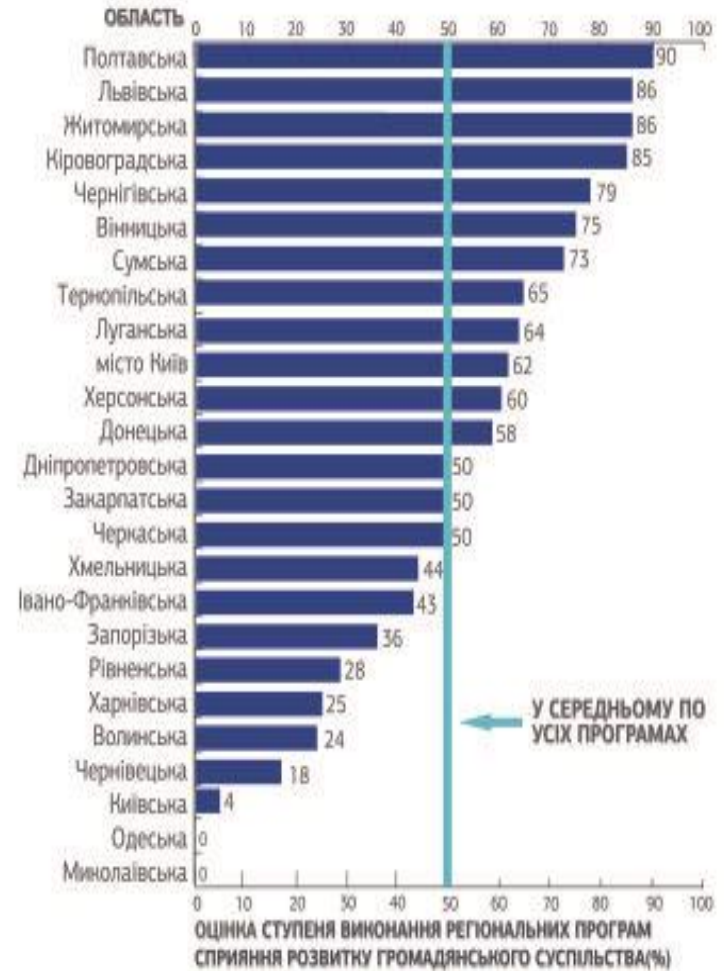
Дані в таблиці наведені у відсотках.

*Різниця між часткою тих, хто довіряє, і часткою тих, хто не довіряє

**ВІДОБРАЖЕННЯ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ
У РЕГІОНАЛЬНИХ ПЛАНАХ ЗАХОДІВ**

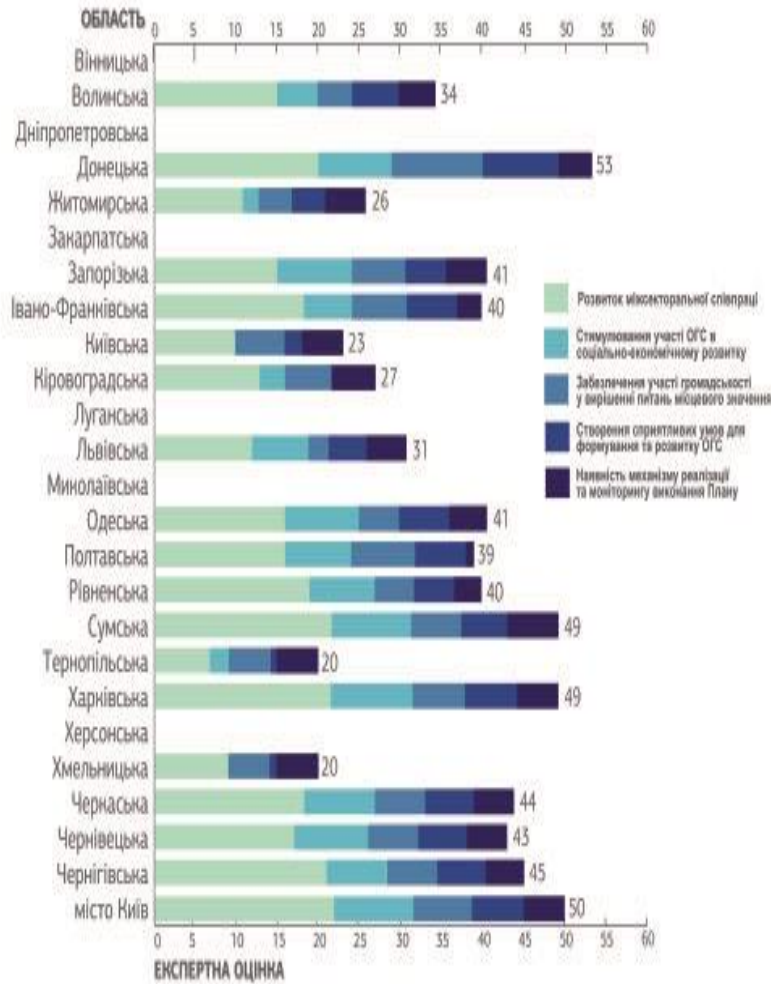
**ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ВИКОНАННЯ
РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ У 2017 РОЦІ**

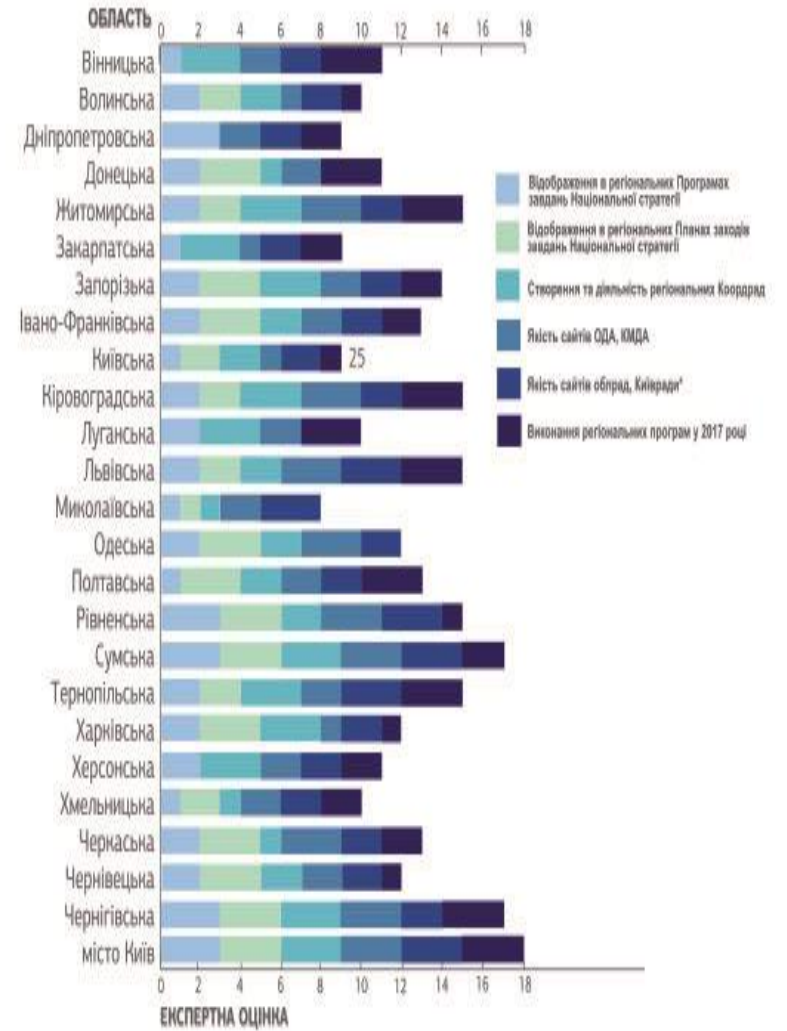
ОЦІНКА СТУПЕНЯ ВИКОНАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ
СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА(%)

**ВІДОБРАЖЕННЯ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ
У РЕГІОНАЛЬНИХ ПЛАНАХ ЗАХОДІВ**

ПІДСУМКОВИЙ РЕЙТИНГ РЕГІОНІВ

РОЗПОДІЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА ЯКІСТЮ СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ КООРДИНАЦІЙНИХ РАД

Еволюція форм та механізмів громадського контролю

Період	Суб'єкт	Форма	Механізм
Античність	суспільство	Суспільно-правова регулювання суспільних відносин, полісної діяльність співгромадян, їх приватного життя	участь у народних зборах, управлінні державою, право володіння землею та рабами розширювало простір для реалізації античною людиною індивідуальної свободи через
Середньовіччя	Основний суб'єкт - церква	домінування релігійної форми	інтердикти, папські енцикліки, індульгенції, правила, норми, прийняті у певних середовищах.
Відродження		контролювалося дотримання господарського способу життя	Контроль за мірою у витратах та накопиченні (зародження капіталізму)
Новий час	держави	Взаємоконтроль держави та громадянського суспільства	контроль за дотриманням невід'ємних прав людини
Новітня історія людства (генеза інфор-маційної цивілізації)	держави та громадяни	переміщення з економічної у сферу політичну; зі сфери контролю за капіталом і працею – в інформаційну сферу	створення системи стримувань і рівноваг між державним і громадянським наглядом